

Maria Mitek¹
Dolnośląska Szkoła Wyższa

HISTORIA LOGOTERAPII I JEJ ZNACZENIE DLA ROZWOJU MYŚLI HUMANISTYCZNEJ

Najpiękniejszym poematem są dzieje poematu – jego narodziny i rozwój razem ze wszystkimi przygodami, jakich doświadcza lub jakie powoduje w życiu twórcy.

Jan Parandowski, *Alchemia słowa*
(cyt. za: Rutkowska-Hajduk 2005, s. 229)

Historia logoterapii wiąże się nierozzerwalnie z biografią samego jej twórcy – Viktora Emila Frankla (1905–1997) – wiedeńskiego lekarza, psychiatry, neurologa, psychoterapeuty, który w 1949 r. otrzymał doktorat z filozofii². Niniejszy tekst stanowi próbę znalezienia odpowiedzi na pytanie, jakie fakty z życia badacza w największym stopniu wpłynęły na to, że powstał nowy kierunek psychologii humanistyczno-egzystencjalnej, zwany także trzecią wiedeńską szkołą psychoterapii.

Warto jednak zaznaczyć, że pojęcie *logoterapia* ma współcześnie również inne znaczenie. W terminologii logopedycznej (czyli na gruncie językoznawstwa stosowanego) termin ten oznacza proces usuwania zaburzeń mowy. Potwierdzeniem tego może być użycie pojęcia *logoterapia* przez Krystynę Błachnio (2001, s. 94).

Zainteresowania filozofią twórcy logoterapii (kierunku filozoficznego) sięgają czasów gimnazjum (pocz. XX w.)³.

¹ mariamitek@tlen.pl

² Fakty z biografii zacytowałam przede wszystkim z kalendarium zamieszczonego na stronie Instytutu Frankla (<http://www.univie.ac.at/logotherapy/wp>), z korespondencji prowadzonej z Instytutem Frankla w Wiedniu oraz artykułów naukowych podanych w bibliografii.

³ Do szkoły (das Bundes-Realgymnasium Wien) uczęszczał Frankl w latach 1916–1924, egzamin maturalny zdawał 24 czerwca 1924 r. Jako ciekawostkę można podać fakt, że – według informacji uzyskanej z IF w Wiedniu – do tej samej szkoły uczęszczał wcześniej Zygmunta Freud.

Lektura książek W. Oswalda i G.T. Fechnera sprowokowała go do postawienia pytania o ostateczny cel ludzkiego życia, poszukiwanie odpowiedzi jednakże nie pozwoliło mu zatrzymać się na etapie teoretycznych rozważań właściwych filozofii, lecz poprowadziło go w kierunku badań nad człowiekiem realizowanych na gruncie nauk empirycznych (Rutkowska-Hajduk 2005, s. 230).

Warto zwrócić uwagę na wskazanych wyżej naukowców. Oswald Wilhelm Friedrich (1853–1932) to niemiecki chemik, a także myśliciel, który

w poglądach filozoficznych [...] był bliski empiriokrytycyzmowi. Tworząc koncepcję energetyzmu, odrzucał korpuskularne poglądy na budowę materii, a więc również kinetyczno-molekularną teorię materii. Uważał, że fizyka powinna zajmować się wielkościami, które można zmierzyć, jak temperatura, ilość ciepła, energia (Encyklopedia PWN).

Późniejszy noblista w dziedzinie chemii mówił: „O wartości dobrej teorii świadczy możliwość jej natychmiastowego wykorzystania w praktyce” (Encyklopedia PWN).

Natomiast Gustav Theodor Fechner (1801–1887) to niemiecki filozof, psycholog i fizyk, „który prowadził badania nad stosunkiem zjawisk fizycznych (bodźców) do zjawisk psychicznych (wrażeń), analizując ich związki w kategoriach ilościowych” (Encyklopedia PWN). Był wyznawcą panpsychizmu, czyli poglądu głoszonego już w czasach starożytnych przez jońskich filozofów przyrody – mówiącego o tym, że cała materia ma „naturę świadomości, analogiczną do cech psychiki ludzkiej” (Encyklopedia PWN). Z tych informacji wysnuć można wniosek, że Frankla szczególnie interesowały zjawiska z pogranicza nauk, a także zastosowanie teorii w praktyce.

Jako uczeń gimnazjum Frankl uczył się na wykłady z psychologii, a także rozpoczął prowadzenie korespondencji z Zygmuntem Freudem – austriackim psychiatrą, neurologiem, twórcą psychoanalizy (tzw. pierwsza szkoła psychoterapii). W 1921 r. wygłosił swój pierwszy referat w Wiedeńskiej Szkole Wyższej – *O sensie życia*. Natomiast w 1923 r. powstała jego praca o Arturze Schopenhauerze, pt. *O psychologii myślenia filozoficznego*. W tym też czasie Frankl rozpoczął publikowanie tekstów w gazetach, a przede wszystkim prowadził dalszą korespondencję z Freudem. Mimo zainteresowań filozoficznych jako kierunek studiów wybrał medycynę (Akademia Medyczna w Wiedniu, specjalizacja: psychiatria). W 1924 r. spotkał się po raz pierwszy ze wspomnianym wyżej psychoanalitykiem. Coraz większą rolę w jego życiu zaczął jednak odgrywać Alfred Adler – uczeń Freuda, austriacki psycholog i psychiatra, twórca psychologii indywidualnej (druga szkoła psychoterapii), który odrzucił Freudowską koncepcję libido.

W 1925 r. Viktor Frankl w czasopiśmie „International Journal of Individual Psychology” opublikował esej *Psychoterapia i światopogląd*, w którym m.in. zwrócił uwagę na rolę wartości w życiu każdego człowieka. Rok później wygłosił wykłady w Düsseldorfie, Frankfurtcie i Berlinie, w których po raz pierwszy użył pojęcia *logoterapia* (Rutkowska-Hajduk 2005, s. 231). Frankl „zapropomował nowe ujęcie zagadnienia przyczyn zaburzeń nerwicowych, które w jego przekonaniu mogą być spowodowane brakiem możliwości zaspokojenia przez osobę potrzeby sensu i wartości” (Rutkowska-Hajduk 2005, s. 231). W artykule Mateusza Niecia (2014, s. 145) znaleźć można informację: „Za początek logoterapii [...] uznaje się odczyt Frankla skierowany do studentów i robotników we Frankfurtcie nad Menem wygłoszony w 1925 r. Podczas wystąpienia zawarł po raz pierwszy myśl o znaczeniu sensu i wartości dla współczesnego człowieka, dla jego zdrowia psychicznego”. Logoterapia powiązana więc została z sensem. Sam wiedeński naukowiec powiedział: „Obszar, na który wkroczyliśmy z logoterapią, a przede wszystkim z analizą egzystencjalną, jest pograniczem między medycyną a filozofią” (Frankl 2017, s. 245).

W roku 1926 i latach kolejnych z inicjatywy Frankla powstały w Wiedniu poradnie zdrowia psychicznego, z których bezpłatnie mogła korzystać młodzież. Z kolei w 1930 r. Frankl rozpoczął pracę w Klinice Psychiatrii, gdzie następnie został asystentem. W 1937 r. rozpoczął praktykę jako specjalista w dziedzinie neurologii i psychiatrii. Praca z pacjentami (słynny „pawilon samobójców” w Wiedniu) i uzyskiwane efekty (gwałtowne zmniejszenie liczby samobójstw) powodowały, że kształtowały się – a właściwie ugruntowywały – założenia logoterapii.

Chociaż Freud i Adler odgrywali znaczącą rolę w kształtowaniu się poglądów Frankla, twórca logoterapii z czasem krytycznie odniósł się do głoszonych przez nich tez.

Główną przyczyną konfliktu z Adlerem stał się akcent kładziony przez Frankla na potrzebę uzupełnienia rozważań psychoterapeutycznych refleksją filozoficzną. Frankl uważał, że wersja psychoterapii proponowana zarówno przez Freuda, jak i Adlera ze swej istoty nie jest w stanie ująć całej złożoności i bogactwa bytu ludzkiego, co przejawia się między innymi w redukcji sfery duchowej człowieka do wymiaru biologicznego (psychoanaliza) bądź psychicznego (psychologia indywidualna) (Rutkowska-Hajduk 2005, s. 231).

Doprowadziło to do tego, że w 1927 r. Frankl został wykluczony z Towarzystwa Psychologii Indywidualnej.

Rok 1927 to także czas, kiedy Viktor Frankl obronił dysertację doktorską (nauki medyczne). W 1936 r. uzyskał specjalizację w zakresie neurologii i psychiatrii. Praca w szpitalu w Wiedniu pozwoliła mu na dalsze zdobywanie doświadczeń w zakresie prowadzonej przez niego terapii. Ważna stała się także

znajomość z Rudolfem Allerseem⁴, który zachęcił go do lektury dzieł Maxa Schelera – niemieckiego filozofa, przedstawiciela fenomenologii, który w swoich dziełach wiele uwagi poświęcił wartościom. Twórcę logoterapii zainteresowało szczególnie dzieło *Formalizm w etyce i materialna etyka wartości*. Jego autor stał się dla Frankla autorytetem (Teodorczuk 2015, s. 150).

W 1938 r. logoterapeuta opublikował ważny artykuł *Zur gestigten Problematik der Psychotherapie* (Nieć 2014, s. 145), a w kolejnym roku – *Philosophie und Psychotherapie*, w którym przedstawił „rezultat swoich prac nad filozoficznymi podstawami systemu logoterapeutycznego” (Rutkowska-Hajduk 2005, s. 233; Nieć 2014, s. 146).

Na życie Frankla wpłynęły czasy II wojny światowej. Ze względu na żydowskie pochodzenie znalazł się on (wraz z rodziną) w obozach koncentracyjnych, m.in. w Dachau i Auschwitz. O tych doświadczeniach można przeczytać chociażby w książce *Człowiek w poszukiwaniu sensu*. W przedmowie do niej znajdują się następujące słowa o twórcy logoterapii: „[...] prezentuje on zaskakująco optymistyczną wiarę w ludzką umiejętność wykraczania poza dramatyczne okoliczności życia oraz odkrywania prawdy, która wskazuje nam drogę” (Frankl 2018b, s. 14). Wiedeńskiemu psychologowi udało się przeżyć gehennę obozów. Wspierał także innych więźniów, korzystając ze sformułowanej przez siebie koncepcji logoterapii i wierząc w jej słuszność.

Po wyjściu na wolność w 1945 r. Frankl powrócił do Wiednia. Dowiedział się o śmierci swojej żony, matki i brata. Było to dla niego traumatyczne przeżycie, jednak znalazł siłę, aby odtworzyć zniszczony mu w chwili przybycia do obozu rękopis książki naukowej. Dzięki teźże pracy w 1946 r. uzyskał habilitację. Trzy lata później zrobił też doktorat z filozofii.

Viktor Frankl potrafił wiązać pracę naukową z praktyką lekarską. Rosła jego popularność, zapraszano go na wykłady do różnych ośrodków naukowych w kraju i poza jego granicami. „Wygłosił odczyty na ponad 200 uniwersytetach całego świata, stał się laureatem 29 tytułów doktorów honoris causa” (Rutkowska-Hajduk 2005, s. 239).

Podsumowując, należy stwierdzić, że koncepcja logoterapii zaczęła kształtować się w latach 20. i 30. XX w. Na jej powstanie miało wpływ kilka faktów. Za najważniejsze z nich należy uznać: zainteresowania Frankla dziełami naukowców (przede wszystkim W. Oswalda i G.T. Fechnera), znajomość z Freudem i Adlerem, lekturę pism Maxa Schelera, a przede wszystkim osobiste doświad-

⁴ Rudolf Allers (1883–1963) – austriacki psycholog, psychiatra, który razem z Franklem pracował nad badaniami fizjologicznymi w Instytucie Fizjologicznym Uniwersytetu Wiedeńskiego – https://www.wien.gv.at/wiki/index.php/Rudolf_Allers [dostęp: 6.07.2018].

czenia zawodowe wynikające z praktyki lekarskiej – holistyczne postrzeganie człowieka.

Niektórzy badacze uważają, że ostateczny kształt logoterapia przybrała po II wojnie światowej po doświadczeniach Holocaustu (Nieć 2014, s. 146). Nie kwestionując tego poglądu, można jednak wysnuć nieśmiałą sugestię, że logoterapia znalazła potwierdzenie również w osobistym życiu Frankla.

Logoterapia wywarła duży wpływ na rozwój myśli humanistycznej. Stało się to m.in. dzięki podkreśleniu wielowymiarowości ludzkiej egzystencji: oprócz wymiaru fizycznego i psychicznego najważniejszy jest ten trzeci – duchowy. Dla niniejszych rozważań istotne są poglądy Frankla na temat wartości. W pracach naukowca trudno znaleźć jego własną definicję wartości *sensu stricto*. Terapeuta pojęcie to zestawia często z wyrazem *sens*. Oto przykład: „Posunąłbym się nawet do stwierdzenia, że wartości to uniwersalia sensu” (Frankl 2018a, s. 146).

W innym miejscu tej samej książki znaleźć można następujące informacje związane ze sferą aksjologiczną:

Fenomenologiczna analiza „człowieka z ulicy” dostarcza nam bezpośrednich danych doświadczenia, z których ostatecznie można wywieść całą aksjologię. Konkretnie da się wyróżnić trzy podstawowe grupy wartości. Sklasyfikowałem je według następujących kategorii: jako wartości związane z kreacją, doświadczeniem oraz postawą człowieka. Jedyne w oparciu o ów aksjologiczny trójpodział można zachować bezwarunkowy sens życia [...]. Człowiek uwikłany w beznadziejną sytuację będący ofiarą okoliczności, w obliczu losu, którego nie jest w stanie zmienić, wciąż jeszcze może przemienić swoje trudne położenie w sukces czy osiągnięcie w wymiarze ludzkim (Frankl 2018a, s. 152–153).

Wartości z pierwszej grupy kojarzą się z procesem kreowania, tworzenia w różnorodny sposób nowej rzeczywistości. To od każdego człowieka – tylko jego samego – zależy, w jaki proces (np. pisanie, malowanie, śpiew) się zaangażuje. Z wartościami, jakie generują te czynności, wiąże się doświadczenie, które człowiek nabywa przez całe życie, a także postawa wobec danej sytuacji – szczególnie związanej z trudnymi, traumatycznymi przeżyciami. Te ostatnie uznał Frankl za najbardziej istotne, o czym świadczą choćby słowa: „Właśnie postawa wobec zawężenia palety możliwości otwiera nowy, osobisty obszar wartości, który z pewnością należy do dziedziny wartości najwyższych [...]. Takie wartości nazywamy wartościami postawy” (Frankl 2017, s. 75).

Warto także przywołać słowa Frankla związane z rozumieniem fenomenologii, gdyż logoterapia w niej właśnie ma swe źródło i do niej często sięga:

Fenomenologia to nic innego jak przekuwanie mądrości serca na język potoczny, mogę w tym miejscu pokusić się o sformułowanie nowej defi-

nicji: *logoterapia* to nic innego jak ponowne *przekładanie mądrości* na język potoczny, język przeciętnego człowieka, w taki sposób, aby mógł on z niej zerpać korzyści (Frankl 2018a, s. 159).

Można by w tym miejscu zadać sobie pytanie, o jaką mądrość tu chodzi. O czyją mądrość: terapeuty, pacjenta? Interpretując rozmaite wypowiedzi psychiatry, warto zaznaczyć, że najbardziej prawdopodobna odpowiedź to: mądrość pacjenta. Zadaniem terapeuty jest jej wydobyć z wnętrza człowieka. Przecież to on sam najbardziej wie, co mu dolega, co potrzeba, by sytuację naprawić, stawić jej czoła. Logoterapeuta może jedynie poprzez odpowiednie pytania pomóc tę prawidłową odpowiedź z człowieka niejako wydobyć.

Jedną z przyczyn problemów człowieka może być brak wartości absolutnej, należy więc się zastanowić, w jaki sposób Frankl rozumie pojęcie Boga.

Moja definicja religii jest zbliżona do tej zaprezentowanej przez Alberta Einsteina (1950), która brzmi: „Być człowiekiem religijnym to znaleźć odpowiedź na pytanie: na czym polega sens życia?”. Jeszcze inną definicję zaproponował później Ludwig Wittgenstein (1960): „Wierzyć w Boga to znaczy dostrzegać w swoim życiu sens”. Jak widać, fizyk Einstein i filozof Wittgenstein, a teraz ja psychiatra, wszyscy sformułowaliśmy wzajemnie się pokrywające definicje religii (Frankl 2018a, s. 193).

W koncepcji logoterapii zakłada się, jak wspomniano wyżej, istnienie trzech sfer ludzkiej egzystencji: fizycznej, psychicznej i noetycznej (duchowej). Właśnie ten trzeci wymiar jest według Frankla – a także jego mentora (Maxa Schelera) i kontynuatora w Polsce (Kazimierza Popielskiego) – najważniejszy.

Wymiar noetyczny jest specyficzny tylko dla człowieka i stanowi najgłębszą warstwę podmiotowo-osobowej egzystencji. To właśnie możliwości i treści związane z noetycznym wymiarem egzystencji są zarówno źródłem motywacji, jak i podmiotowo-osobowej dynamiki egzystencji. Są gwarantem otwartości i wolności ludzkiej jednostki, dzięki którym człowiek nieustannie staje się, spełnia i określa, jest ukierunkowany „ku”, odnosi się do wartości. W związku z wymiarem noetycznym dane jest człowiekowi doświadczenie sensu i wartości (Gonsiewski, Popielski 2018; Popielski 2018a, s. 452).

Sedno kryje się właśnie w tym przymyku *ku*. Kazimierz Popielski przyjmuje za Franklem następujące założenie:

Bardziej naturalna i racjonalna jest teza o człowieku i ludziach jako współtwórcach i odkrywca wartości [...]. Ludzie nimi żyją, angażują się w nie, są nimi zainteresowani, zafascynowani i do nich odnoszą własną

egzystencję. Człowiekowi nie chodzi tylko o wartości, ale także o taką ich kwalifikację i jakości, którą można określić mianem metawartości. Wartości stają się wówczas tym, co człowieka głęboko motywuje, rozwija, ukierunkowuje, pociąga, fascynuje, odnosi go „ku”... Tak rozumiane wartości umożliwiają pełną sensu realizację i kierowanie własnej egzystencji (Popielski 2018a, s. 521).

Konkludując, należy zauważyć, że rozumienie wartości w kontekście logoterapii może mieć kluczowe znaczenie dla zrozumienia drugiego człowieka, w tym szczególnie osoby wymagającej wsparcia, o czym świadczy choćby wypowiedź Marcina Białasa (2016, s. 25):

Prorozwojowe wsparcie teologiczne rodziców, przy ich nastawieniu świadomie kontemplacyjnym i refleksyjnym odczytywaniu w świetle wiary, może pobudzać ich także do postawy skierowanej na wyższe, transcendentne wartości, a przez to pełnić funkcje doskonalące. Taka postawa z jednej strony orientuje ich bowiem na wartości, które mogą dopełnić niewystarczalność bytu ludzkiego samego w sobie, absolutnością uzupełnić względność, koniecznością istnienia – przemijalność, a mocą – kruchość. Z drugiej natomiast powoduje, iż rozumieją, że to, co ich spotkało, okazuje się szansą, zdając się z ufnością na Tego, który ich doświadcza.

Logoterapia proponuje więc takie spojrzenie na człowieka, które może pomóc zrozumieć drugą osobę w całej jego pełni, i zwraca szczególną uwagę na sferę noetyczną. Badania naukowe z zastosowaniem aksjologii Frankla przynoszą i przynosić będą odpowiedzi na wiele pytań egzystencjalnych. Logoterapia może okazać się więc przydatna na płaszczyźnie nie tylko medycznej czy psychologicznej, ale także np. edukacyjnej. Uczniowie zmagają się bowiem z wieloma problemami, a płaszczyzna logoterapeutyczna może okazać się skuteczna w rozwiązaniu różnorodnych problemów wychowawczych, w komunikowaniu się z młodzieżą, rodzicami czy w ogóle z drugim człowiekiem. Wielowymiarowa koncepcja człowieka przedstawiona przez Frankla pozwala przenieść wiele jego myśli na grunt pedagogiki – rozważania m.in. na temat sensu życia (Michalski 2011) czy kwestii *paidei* w logodydaktyce (Szary 2019). Pedagodzy wciąż poszukują sposobów na skuteczne sposoby wychowania młodego człowieka, trudzą się nad budowaniem pozytywnych relacji, poznawaniem drugiej osoby na tyle, na ile jest to możliwe.

Poznawanie dzieł Frankla może więc przynieść nauczycielowi odpowiedzi na wiele pytań, jakie on sobie stawia, i pomóc mu w zrozumieniu swojego wychowanka – w lepszym niż do tej pory stopniu.

Bibliografia

- Białas M. (red.) (2016), *Prorozwojowy aspekt edukacji*, Poznań.
- Błachnio K. (2001), *Vademecum logopedyczne*, Poznań.
- Borowska T. (2000), *Pedagogia ludzkich ograniczeń*, Warszawa.
- Dziamski S. (2017), *Aksjologia. Wstęp do filozofii wartości*, Poznań.
- Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl>.
- Frankl V.E. (2017), *Lekarz i dusza*, Warszawa.
- Frankl V.E. (2018a), *Bóg ukryty. W poszukiwaniu ostatecznego sensu*, Warszawa.
- Frankl V.E. (2018b), *Człowiek w poszukiwaniu sensu*, Warszawa.
- Gonsievski M., Popielski K. (2018), *Ogólnoosobowościowe uwarunkowania zdrowego stylu życia młodzieży akademickiej – ujęcie nooteoretyczne*, w: *Wartości dla życia*, red. K. Popielski, Lublin.
- Husserl E. (1967), *Idee czystej fenomenologii*, Warszawa.
- Kopiuch I. (2010), *Wolność a wartości*, Lublin.
- Marchwicki P. (2002), *Koncepcja człowieka w logoterapii*, „Z Problematyki Filozoficznej” nr 18.
- Michalski J.T. (2011), *Sens życia a pedagogika. Impulsy myśli Viktora E. Frankla*, Toruń.
- Nieć M. (2014), *Filozofia polityki Viktora Frankla w cieniu Holocaustu. Refleksje politologa*, „Roczniki Nauk Społecznych” nr 3.
- Popielski K. (2018a), *Zakończenie. Wartości „w życiu” i wartości „dla życia”*, w: *Wartości dla życia*, red. K. Popielski, Lublin.
- Popielski K. (red.) (2018b), *Wartości dla życia*, Lublin.
- Popielski K., Mamcarz P. (2015), *Trauma a egzystencjalne wartości*, Warszawa.
- Rutkowska-Hajduk J. (2005), *Viktor Emil Frankl: świadek nadziei*, „Człowiek w Kulturze” nr 17.
- Szary S. (2019), *Paidea w logoterapii Viktora E. Frankla. Od logoterapii do logopedagogiki*, „Paidea” nr 1.
- Teodorczuk P. (2015), *Inspiracje filozoficzne teorii Viktora E. Frankla*, „Filozofia” nr 31.
- The Official Website of the Viktor Frankl Institute, <http://www.univie.ac.at/logotherapy/wp>.
- Wolicki M. (1989), *Koncepcja wartości w analizie egzystencjalnej V.E. Frankla*, „Collectaneas Theologica” nr 59.

Streszczenie

**Historia logoterapii i jej znaczenie
dla rozwoju myśli humanistycznej**

Artykuł jest próbą znalezienia odpowiedzi na pytanie, jakie fakty z życia Viktora Emila Frankla w największym stopniu wpłynęły na wykrystalizowanie się logoterapii – nowego kierunku psychologii humanistyczno-egzystencjalnej. W tekście za najważniejsze uznaje się: zainteresowania czytelnicze logoterapeuty (szczególnie wpływ Maxa Schelera), koneksje osobiste (Zygmunt Freud, Alfred Adler, Rudolf Allers), a przede wszystkim doświadczenia wyniesione z pracy zawodowej (lekarz psychiatra) i holistyczne patrzanie na człowieka. W zakończeniu tekstu zwraca się uwagę na znaczenie logoterapii dla rozwoju myśli humanistycznej.

Słowa kluczowe: logoterapia, wartości, aksjologia, wymiar duchowy, sfera noetyczna

Summary

**The history of logotherapy i its importance
for the development of the humanistic thought**

The article is an attempt to find an answer to the question what facts from the life of Viktor Emil Frankl influenced the crystallization of logotherapy – a new direction of humanistic-existential psychology. The most important in the text are: the reading interests of the logotherapist (especially the impact of Max Scheler), personal connections (Sigmund Freud, Alfred Adler, Rudolf Allers), and above all, experience gained from professional work (doctor – psychiatrist) and holistic view for a man. At the end of the text attention is paid to the importance of logotherapy for the development of the humanistic thought.

Keywords: logotherapy, values, axiology, spiritual dimension, noetic sphere

